

Makale Bilgisi**Makale Geliş Tarihi:** 12.10.2024**Makale Kabul Tarihi:** 29.12.2024**PAULO FREIRE: BİR AKTİVİSTİN ÖZGÜRLEŞME MODELİ OLARAK EĞİTİM****Yavuz ÇOBANOĞLU*****Öz**

Günümüzde eğitim, ortaya çıkabilecek problemleri en yararlı, hızlı ve doğru olarak çözebilecek insanların yetiştirilme mecburiyetinin olduğu bir alan olarak düşünülmektedir. Bu yüzden de insanların çok farklı becerilerinin keşfedilip ortaya çıkarılacağı yer olan eğitime verilen önem giderek artmaktadır. Ancak böylesi bir eğitim anlayışı, çelişkilerle doludur. Modern pedagojinin önemli isimlerinden Paulo Freire ise eğitim içerisindeki bu çelişkileri bir sosyo-ekonomik sistem eleştirisi üzerinden ele alır. Zira eğitim, sınıfsaldır. Sadece bir sınıfın ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanmış ve sınıfsal farklılıklardan beslenen eşitsiz, baskıcı bir eğitim anlayışı öngörülmektedir. Freire bu eleştirel pedagojik yaklaşımını, pek çok yan kavramla da zenginleştirmektedir. Onun eleştirel pedagoji anlayışı, okuryazarlık, ezen-ezilen ilişkisi, bankacı eğitim anlayışı, diyalog temelli eğitim anlayışı, problem tanımlayıcı öğretim, ideolojik bir biçim olarak okuryazarlık gibi kavramlardan oluşmaktadır. Bu kavramlar, adil ve eşitlikçi eğitime dair düşünme süreçlerine de katkıda bulunmuştur. Aşağıdaki makale, Freire'nin geliştirmeye çalıştığı eleştirel eğitim sosyolojisini anlamaya yönelik bir çabadır. Bu makalenin temel amacı, Freire'nin eleştirel yaklaşımlarını söylem analizi yöntemiyle ele alıp

* Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Tunceli / Türkiye, yavuzcobanoglu@munzur.edu.tr , Orcid: 0000-0001-9144-2389

alana özgün bir katkıda bulunabilmektedir. Nitekim onun eğitim anlayışının aydınlatılabilmesi, eğitimde yaşadığımız bazı sorunların da çözümü anlamına gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel pedagoji; Eğitim sosyolojisi; Eşitlikçi eğitim; Paulo Freire

PAULO FREIRE: EDUCATION As An ACTIVIST's MODEL Of LIBERATION

Abstract

Today, education is considered as a field where people who can solve the problems that may arise in the most useful, fast and accurate way have to be trained. Therefore, the importance attached to education as a place where people's diverse skills can be discovered and revealed is increasing. Yet such an understanding of education is full of contradictions. Paulo Freire, one of the important names of modern pedagogy, addresses these contradictions in education through a critique of the socio-economic system. Because education is class-based. An unequal, oppressive understanding of education is envisaged, designed to meet the needs of only one class and fed by class differences. Freire enriches this critical pedagogical approach with many side concepts. His critical pedagogy consists of concepts such as literacy, oppressor-oppressed relationship, banker education, dialogue-based education, problem-defining teaching, literacy as an ideological form. These concepts have also contributed to the processes of thinking about just and equitable education. The following article is an attempt to understand the critical sociology of education that Freire tried to develop. The main purpose of this article is to make an original contribution to the field by analyzing Freire's critical approaches through discourse analysis. As a matter of fact, the elucidation of his understanding of education will also mean the solution of some of the problems we face in education.

Keywords: Critical pedagogy; Sociology of education; Egalitarian education; Paulo Freire

Modern çağın başlangıcından beri eğitim ve ona dair hangi anlam söz konusu olursa olsun, “eğitme” eyleminin üzerine işlenen önem hiç değerini yitirmedi. Bugün pek çok kişi,

hem eğitimi hem de farklı eğitim yaklaşımlarını kıyasıya eleştirse bile, ister örgün bir kurumda verilsin, isterse de sadece aile ve çevre tarafından sağlansın kimse eğitimin önemini yadsıyamıyor. Zira bir taraftan insanın “sosyal bir varlık” olmasından kaynaklı özellikleri, onun topluluk içerisinde yaşamasını zorunlu kılarken, diğer taraftan da içerisinde yaşanan topluluğa ve tüm dünyaya ait değerler, bilgiler, norm ve kurallar vb. de bir bilgi olarak öğrenilmeyi bekliyor, kişileri bunları öğrenmeye mecbur bırakıyor. Ortaya çıkan problemleri en yararlı biçimde, hızlı ve doğru olarak çözebilecek insanların yetiştirilme mecburiyeti de buradaki mecburiyeti destekliyor. Bu yüzden de kişinin kendi becerileri ve bu becerilerinin keşfedilip ortaya çıkarılacağı yer olan eğitim alanı, artık her zamankinden daha fazla ilgi odağı hâline gelmiş bulunmakta. Çünkü artık, teknoloji ve bilgi çağında yaşıyoruz. İnsanların tüm faaliyetlerinin temelinde karmaşık ve yoğun bir bilgi süreci yatıyor. Dolayısıyla bilgi, bir süredir güç ve iktidar kelimeleriyle aynı anlamda kullanılıyor.

Bunun yanı sıra, bedeli ve kontrol imkânları artsa da bilginin kaynaklarına ulaşma artık daha kolay hâle geldi. Yine eğitim yoluyla önce keşfedilen, sonra da geliştirilip elde edilen bilgi ve beceriler, iyi bir eğitimin kıymetini kitleler nezdinde günden güne de arttırıyor. Dahası bu önem hem üst hem de alt sınıflarda bulunanlar için aynı oranda değerli ama aynı şey değil. Çünkü iyi bir maddî imkâna sahip olanlar (üst ve orta üst sınıflar gibi) için eğitim, bilgi ve becerilerin daha da geliştirilmesi, kabiliyetlerin ortaya çıkarılması, kaliteli okullarda okuma durumunun ifadesi olurken; türlü yoksunluklar içerisindeki alt sınıflar için, sadece bir üst sınıfa tırmanma aracı olarak görülebiliyor. Fakat her ne olursa olsun eğitim ve onun sağladığı/sağlayacağı olanaklara ulaşma, herkes için eşit ve adil şartlar taşıyor. Dolayısıyla toplumsal sınıfların eğitime verdiği bu önem, eğitimin belki de en büyük problemleri olan adil ve eşitlikçiliğe dair pek çok sorunu da görünmez kılar ve önemsizleştirir. Bu sorunlar görünmez kılındığında ise, eğitimin içeriğine yönelik düşünme süreçleri de anlamsızlaşabilmektedir.

Bununla birlikte, aslında buradaki temel tartışma ezelden beri, eğitimi kimin, nasıl verdiğinde, niteliğinde, içeriğinde, materyallerinde, yol ve yöntemler ile sonucuna dair beklentilerde de dğümlenmektedir. Yani, nasıl bir eğitim sistemi ve o sistemi işleten aktörler olmalı ki, eğitimin amaçlarına tam anlamıyla ulaşılabilsin? Dahası geçmiş yüzyıllarda eğitim, “daha çok var olan bilgi birikiminin, kültürel değerlerin ve yaşamsal becerilerin yeni yetişen kuşaklara aktarılması olarak görülmüştür. Böyle bir eğitim anlayışının hızla değişen günümüz dünyasında, ne toplumun ne de bireyin gereksinimlerine yanıt vermesi olanaksızdır” (Doğanay, 2001: 171). Öğrenmenin daha fazla ön plâna çıktığı bu değişim durumu, kişilerin

“neyi bildiği/bilmesi gerektiği” üzerinden, “öğrenmenin nasıl gerçekleştirileceği” problemine kadar uzanır. Öğrenilenlerin analitik bir süreçten geçirilerek, sorgulanıp yorumlanmasını sağlama da aynı probleme eşlik eden süreçlerin içerisinde yer almaktadır. Bu derece karışık ve üzerinde çokça tartışılan bir durumun çözümü için de zamanın ihtiyaçlarına uygun, farklı disiplinlerde destekler alan yeni eğitim programlarına ihtiyaç vardır. İşte bu bölümün konusu olan Paulo Freire’nin eğitim anlayışı da bizlere böylesi çağcıl, alttan bir bilinç değişimiyle birlikte gerçekleşecek ve sınıfsal konumları ön plânda tutan bir eğitim programı anlayışının işaretlerini vermektedir.

Zira Freire, geleneksel ve sadece bir sınıfın (ezenler/burjuvalar) ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanmış, sınıfsal farklılıklardan beslenen eşitsiz, baskıcı bir eğitim anlayışına karşı, eleştirel düşünme aracılığıyla bireylerin özgürleşmesinin önünü açma çabası içerisinde olmuştur. Bu konu üzerine yoğunlaşan Freire, böylelikle öğrenme ve sosyalleşme aşamalarında bireylerin önüne çıkabilecek yeni ve farklı problemlere karşı, bu problemleri eleştirel bir bilinç ile kavrayıp çözüm üreten, sonrasında da bunu kendisinin özgürlük ve özgürleşme mücadelesi haline getirecek bir pedagojik yaklaşım geliştirmiştir. Üstelik Freire’nin eleştirel pedagoji içerisinde nev-i şahsına münhasır bir yer edinmesini sağlayacak bu zemin, pek çok yan kavramın da katkısıyla zenginleştirilmiştir. Okuryazarlık, ezen-ezilen ilişkisi, bankacı eğitim anlayışı, diyalog temelli eğitim anlayışı, problem tanımlayıcı öğretim, ideolojik bir biçim olarak okuryazarlık gibi kavramların oluşturduğu Freire’nin bu eleştirel pedagoji anlayışı, ilerleyen yıllarda kendisine dünya ölçeğinde evrensel kabul görececek bir yer de edinmiştir. Yazarın bilhassa “*Ezilenlerin Pedagojisi*” adlı meşhur kitabında dile getirdiği eleştirel ve alternatif eğitim anlayışı, insanların kendisine zulüm eden, ezen ve yokluk içerisinde bırakan türlü koşullara karşı harekete geçmek için gereken öğrenme süreçleri ile bu süreçleri destekleyen politik örgütlenme aşamalarını kapsamakta ve bu özelliğinden dolayı da değerli kabul edilmektedir. “Onun çalışmaları, modernist ve hümanist gelenekten ortaya çıksa da artık postmodern kaynaklardan derinden etkilenen yazarlar tarafından öne çıkarılmaktadır. Freire insanların tarihi değiştirmek için düşünme ve eylemde bulunma yeteneklerine sahip olduklarını kabul eder” ve sosyal adalet için mücadelenin motivasyonu olan “ezen-ezilen ikiliği de zaten insan özgürlüğünün bir meta anlatısına dayanmaktadır” (Weiler, 1996: 362).

Diğer taraftan, insanlar ancak kendi sosyal bağlamlarında değerlendirilebilirler. Her insanı üreten, yetiştiren ve bir aşamada hayat içerisine bırakan bazı kültürel, sınıfsal, zihinsel ve düşünsel kaynaklar vardır. Eğitim de tüm bu kaynakların her aşamasında yer alır. Keza bu kaynaklarla hiç ilgilenmeden geliştirilecek bir bakış açısı, herkesin kendi sosyal gerçekliğini

onun dışarısında bir yerlerde inşa etmekle eşdeğerdir. Yani hem geçersiz hem de yanlış bir yöntemdir. Lâkin bir insanın ne yaşadığı, hangi düşünsel eserlerden beslendiği, ne gibi sosyal ve politik çevrelerde bulunduğu, nasıl bir coğrafyada doğduğu ve daha birçok etken, onun ilerleyen yıllardaki hayatına dair pek çok şeyi etkileyebilme potansiyeline de sahiptir. Dolayısıyla, böylesi bir bilim insanını anlamak, tanımak, onun düşüncesine yaklaşmak ve bu düşünceleri oluşturan sosyal kaynaklara biraz olsun ulaşmak için Freire'nin eleştirel eğitim anlayışını bakmak fazlasıyla yararlı olacaktır.

Paulo Freire'nin Eğitim Hakkındaki Görüşleri: Ezen ile Ezilenin, Birlikte Özgürlüğe Kavuşmasının Pedagojik Yöntemleri

Paulo Freire kendi eğitim anlayışını geliştirirken, mevcut eğitim anlayışının insanları bağlı bulundukları sınıfsal konumlardan kurtarmaktan çok hapsedtiği düşüncesinden yola çıkar. Zira onun bütün analizleri, bu gerçeklik üzerine inşa olmuştur. Kapitalist ekonomik beklentilerin çerçevelediği geleneksel eğitim, baskıcı ve otoriterdir. Zaten bu yönüyle de egemen sınıfların devam ettirmek istedikleri çıkarlarının hem temsilcisi hem de tahakküm sağladıkları araçtır. Bu eğitim şekli, yarattığı tahakküm yoluyla manipülasyonlar yaparak insanların bilinçlerini kontrol etmeye çalışır. Ekonomik ve sosyal baskılara eğitim üzerinden sağlanan tahakküm de eklendiğinde, insanlar kendi yaşadıklarını bir “kader inancıyla” kabullenmek zorunda kalırlar. Nihayetinde ise egemen sınıfların çıkarlarını, kendi çıkarları şeklinde görmeye başlarlar. Geleneksel eğitimin yegâne “başarı ölçütü” budur ve bu eğitim biçimi, bunu sağladığı ölçüde değer ve takdir görür, yaygınlaşır ve sonucunda meşru hâle gelir.

Freire bu tahakküm oluşturu eğitim anlayışının karşısına, özgürlükçü ve kişiyi bir takım bilinç oluşturu ideolojik ağların kısılcından kurtarıcı alternatif bir eğitim düşüncesi koyar. Zira içinde yaşadığımız gerçekliklere karşı yabancılaştırıcı bir eğitim anlayışının ortadan kaldırılabilmesi ve kişinin gerçek bilince ulaşabilmesi için, özgürleştirici bir eğitime ihtiyacı vardır. Ona göre özgürleşme “ 'sosyal bir eylem', 'sosyal bir süreç'tir ve öğrencilerin yöneldiği hedef toplumun bütününe dönüştürerek başkalarının özgürleşmesine yardımcı olmaktır (Beckett, 2013: 53). Freire'nin “bilinçlenme (conscientização) olarak adlandırdığı bu tutum, insanın kendisinin bir herhangi bir konunun farkında olmasına bağlıdır. Bu ‘eleştirel bilinç’, felsefi olarak sağlam bir dil görüşünden beslenir ve yalnızca aklın egemen olduğu, duygusallıktan uzak bir 'insana saygı' ile canlanır” (Berthoff, 1998: 19). Böylelikle eğitimin

aslı görevi, Freire'nin “sessizlik kültürü” dediği ve insanı temel gerçekliklerine yabancılaştıran durumu, eğitim yoluyla değiştirerek insanlarda bir dönüşüm sağlayabilmektir. Böylece ekonomik alt sınıflardaki insanlar, hiçbir katkısı olmadan pasif olarak yer aldığı bir durumdan, artık aktif hâle geçebileceklerdir. Dolayısıyla onların aktif olmaları demek, sadece insanın değil, toplumun da özgürleşmesinin yolunu açacaktır. Freire bu dönüşümün başlangıcını ise, okuryazarlık olarak belirler. Netice itibarıyla okuryazar olabilmek, sözcükleri ve dünyayı okuyabilmek, eleştirel bir düşünce geliştirebilmenin ilk ve en önemli basamağıdır.

1. Okuryazarlık Üzerine

Bununla birlikte Paulo Freire'nin eğitim yaklaşımı/yöntemi, aslında politik bir bakış açısından kaynaklanan temel bir soruya dayanmaktadır: Alt sınıflardaki yoksul ve eğitimsiz yetişkinlere nasıl okuma-yazma öğretir, onları nasıl örgütleyebiliriz? Bu soruya Freire'nin verdiği yanıt, çözümün, yoksul insanların gerçek sorunlarına dokunmaktan geçtiği üzerinedir. Hatta Freire bu dokunmalardan çıkardığı deneyimlerin yararlarını, daha sonraki yıllarda pedagojik bilgiye dönüştürecektir. Nitekim, ona göre “okuma yazma öğrenmek yetişkinler için entelektüel bir eylem olduğu kadar politik bir eylemdir de. İnsanlar kelimeleri okumayı ve yazmayı öğrenirken, aynı zamanda gerçekliği ‘okumayı’ ve ‘yeniden yazmayı’ da öğrenirler” (Freire, 1981: 29). Yine bu amaçla öncelikle bu insanların günlük hayatlarında yaşadıkları pratik deneyimlerin, alfabedeki tüm harfler ile örtüştürülmesi ve harflerin de tıpkı günlük hayattaki diğer faaliyetler gibi yaşamın bir parçası haline gelmesi sağlanır. Daha sonra “her bir sözcük yazılı biçimde çalışılmadan önce öğrenciler, bu sözcüğün isimlendirdiği kavramı, kavramın kendi yaşamlarındaki önemi üzerine tartışarak ‘yansılarlar’. ‘Yansılama’yı diyalog izler” (Özen, 2007). Böylelikle öğrenciler kendilerine sunulan bilgileri derslikte olduğu gibi pasif biçimde kabul etmez ve bilgi öğrenim sürecine aktif biçimde katılırlar. Dahası “yansılama yoluyla yoksulluklarının ve yoksunluklarının nedenleri konusunda net bir kavrayış elde ederler ve bunların ne doğal ne de tanrısal iradenin ürünleri olmadığını anlarlar. Yine de yetişkin öğrenciler genellikle kendi öğrenme yeteneklerine güven duymazlar ve konuşmak konusunda tereddüt içindedirler. Bir yaşam boyu süren ezilmişlik onları kendilerinin belirli düşüncelere sahip olma ve bunları ifade etme hakkına sahip insanlar olmadıklarına derinden inandırmıştır. Onlara, cehaletin kendi suçları olduğu ve öğrenme konusunda yetenekli olmadıkları söylenmiştir. Bu içselleştirilmiş önyargılarını yenmeleri, eşit ve belirli bir standardı aşan bir yaşam talep etme hakkına sahip olduklarına inanmaları ve seslerini duyurmaya hakları olduğu fikrini onaylamaları gerekmektedir” (Özen, 2007).

Dolayısıyla “eleştirel yansılama süreci”, insana dair bir özgürleşme sürecidir. Böylelikle insanlar kendi düşünsel potansiyellerini gerçekleştirmeye başlayacaklar, kendi varlıklarını ve yapabileceklerini keşfedecekler ve bunu yaptıkça da, kendilerini sınırlandıran ve özgürlüklerini engelleyen toplumsal güçlerin farkına varacaklardır.

Bu ve benzer sebeplerle Freire’ye göre okuma-yazma öğretme, “alfabeyi öğretmenin” çok ötesinde bir uğraştır. Zira bu eylem, okuma-yazma öğrenen kişinin içerisinde bulunduğu bir takım politik, kültürel, ekonomik ve sosyal gerçekliklerin kavranmasına da yardım etmelidir ve bu kavramada öğreticinin rolü çok önemlidir. Hatta bir makalesinde Freire şöyle der: “Kültürel güç, toplumsal ve aynı zamanda sınıfsal olan bu kültürel ve tarihsel deneyim, bana öyle bir şekilde müdahale ediyor ki, söylemde çok ilerici olabiliyorum” (Freire, 1990: 7). Bu yüzden Freire tüm eğitici öğretmenleri, “okuma yazmanın ne olduğuna yeniden bakmaya zorlamaktadır. Biz, öğrencilerin neyi öğrenmesine yardım ediyoruz? Tam olarak neden, insanların okuması ve yazması gerektiğinin önemli olduğunu düşünüyoruz?” (Freire & Macedo, 1998: 7) sorularını sormaya davet eder. Öğretmenler, öğrencilerin asla sormadığı ve hatta sormaya cesaret edemediği soruları, sormalı ve yanıtlarının da peşine düşmelidir. Zaten bu sebeple eğitim içerisindeki öğretmenin konumu, güvene, özveriye, mesleki yeterliliğe, dinlemeyi bilmesine ve işini sevmesiyle de ilgilidir. Bunlar tam anlamıyla uygulandığında, bu durum öğretmenin hem bilgiye bakışını hem de kendisine saygısını arttıracaktır. Çünkü “akademik bilgiyi öğrencilerin öznel konularını özümseyecek şekilde yeniden formüle etmek, öğretmen için çok fazla hayal gücü gerektirir. Ayrıca (öğretmen açısından) buradaki bir diğer yaratıcı boyut da bu formüle toplum eleştirisini dahil etmektir” (Shor & Freire, 1987: 28). Dahası okuma-yazma öğrenme, kelimelerin günlük yaşamın sıradanlıkları içerisinde geçen bir takım örneklerle somutlaşması, yeniden hayat bulması demektir. Hayata dokunmayan, hayatın içerisinde kendini bulamayan bir öğrenme, eksik kalacaktır. Yoksulu ve ezileni kendi sınıfsal konumunu anlamaya ve bulunduğu konumdan kurtulmasına, bilinçlenip aydınlanmasına yardım etmeyen bir okuma-yazma da kimseyi kurtaramayacaktır.

Bununla birlikte Freire’nin burada, okuma-yazmayla ilgili bir ayrıntının da farkında olduğunu görüyoruz. Öyle ki, ‘temel’ ya da ‘işlevsel’ denilen bir okuma-yazmayı gerçekleştirmek için yapılan çoğu girişim, yetersizdir. Çünkü “bu sanki hastalara iyi gelsin diye verilen hafif ve sulu eğitsel gıdanın, aydınlatıcı ve özgürleştirici olmak yerine sınırlayıcı ve gerici olan okuma-yazmanın, ezilenler olarak adlandırdığı insanlar için hiçbir geçerliliği olmadığını; çünkü onun kendisiyle birlikte, ‘yüksek sesle konuşma’nın güçlü araçlarına sahip bulunmadığını, yeni okuryazarların yazmakta olduklarını yayımlama hakkını doğrudan

getirmediğini” göstermiştir (Freire & Macedo, 1998: 8-9). Dolayısıyla, okuma-yazma öğrenmek kendi başına bir şey ifade etmemektedir. Onu değerli kılan ise, okuryazarlığa bir kültürel siyasa biçimi olarak bakılmasıdır. “Bizim çözümlememizde okuma-yazma, insanları ya güçlendirecek ya da güçsüzleştirecek biçimde işlev gören bir dizi uygulamalar olarak bakıldığı ölçüde anlamlı bir yapı haline geliyor. Daha geniş anlamda ise, okuma-yazma, var olan toplumsal biçimlenimi yeniden üretmeye mi, yoksa demokratik ve özgürleştirici değişmeyi yükseltmeye mi hizmet ettiği açısından çözümleniyor” (Freire & Macedo, 1998: 14). Zira “Freire okuryazarlığın yaygınlaşmasıyla, köylülerin ya da genel olarak yoksul kesimin pasifliğinin son bulacağını ve siyasal katılımın artacağını düşünmektedir” (Sağiroğlu, 2013, 87). Böylece okuma-yazma, toplumsal çerçevede ve kişi eğitimi üzerinden gerçekleşen, bir dünyayı dönüştürme uygulaması hâline gelir. Tabi ki bu dönüştürme işinin politik bir yönü ve bu yönüyle güçlenip desteklenecek (ezen-ezilen ilişkisi gibi) sınıfsal bir karakteri de olmak zorundadır.

2. Ezen Ezilen İlişkisi Üzerine

İnsanlar, kendilerini ve yapabileceklerini keşfetmeye başladıklarında ufukları açılır, kişisel imkânları daha öncekilere oranla alabildiğince genişler. Yeter ki onlar kendilerini anlama ve anladıklarını özgürce yorumlayabilme fırsatlarına ulaşabilsinler. Diğer taraftan bu çaba, içerisinde, politik bir bilinçlenme halini de taşımak mecburiyetindedir. Zira insanlar etraflarında neyin olup bittiğinin farkında değillerse, onları yaşadıkları hayat içinde yoksul, güçsüz, yoksun ve mağdur durumda bırakan pek çok problemin de ayırdına varamayacaklardır. İşte Paulo Freire’nin tüm yaşamı boyunca uğruna çabaladığı en önemli amaçlardan birisi de bu “ayırdına varma” meselesi etrafında dögümlenir. Çünkü ezilen, kendisini hangi sınıfın ve ideolojilerin “ezdiğini” fark ettiği anda özgürleşecek, kendi bilincini kendi ellerine alacak, kendi kurtuluşu yolunda en büyük adımı atacaktır. Bu sebeple Freire bu kurtuluş yolunu **ezilenlerin pedagojisi** şeklinde adlandırır.

Yine de ezilenlerin pedagojisi sadece bir eğitim şekli değildir, ayrıca alttan yeşeren bir mücadelenin de adıdır. Öyle ki, “özgürlük, demokrasi ve eleştirel katılım, başlangıçta Freire’nin pedagojisinin özünü oluşturan kilit fikirlerdir. Bu nedenle, öğretmen-öğrenci ikiliğini reddederek, öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğretmen ilişkileri kavramlarına derin bir karşılıklılığın eklenmesini önerir” (Gadotti & Torres, 2009: 1260). Keza “bu mücadele yalnızca, insandışışlaşmanın somut bir tarihsel olgu olmasına rağmen verili bir akıbet *değil* de, ezenlerin şiddetini doğuran ve karşılığında da ezilenleri insandışışlaştıran adaletsiz bir düzenin

sonucu olması sayesinde mümkün olabilir. Daha tam insan olmanın bir tahrifi olduğundan daha az insan olmak, ezilenlerin er geç kendilerini bu hale getirenlere karşı mücadele etmesine yol açar. Bu mücadelenin anlam taşıması için ezilenler, (insanlığı yaratmanın bir yolu olan) insanlıklarını yeniden kazanma peşinde, misilleme olarak ezenlerinin ezenleri haline gelmemelidirler; hem ezilenlerin hem de ezenlerin insanlığını yeniden sağlayanlar olmalıdırlar” (Freire, 1995b: 24). Böylelikle insanlar, kendilerini ezen ve her türlü bilinçlenme şeklinden uzak tutarak kendisine bağımlı kılan tüm tahakküm biçimlerinden de kurtaracaktır. Bu sayede kendi bulundukları sosyal şartlardan çıkabilme imkânı elde edebilecekleri gibi, o kısıtlayıcı şartları değiştirebilme kabiliyeti kazanarak, hem özgür hem de özerk olabileceklerdir. Zira “Sessizlik kültürü içindeki insanlar, dünyalarını değiştirmek için bir şey yapmamaktadırlar. Freire, ezilenlere bilinçli bir yaşam sunarak insanlığı onlara iade etmek ister. Bu yöntemde dil ve öğrenmenin yaşam süreçlerine bağlanması, düşünce ve eylem ayrımının ortadan kaldırılması amacını taşır. Gündelik yaşamın tematik temsillerine dayanan diyalog, çevredeki toplumsal gerçekliğin daha çok bilincine varılmasını sağlayacaktır” (Tezcan, 1993, 26). Öyle ki, “Sessizlik kültürünü anlamak ancak bir bütün olarak ele alındığında mümkündür kendisi de daha büyük bir bütünün parçasıdır. Bu büyük bütün içinde sessizlik kültürünün sesini belirleyen kültür ya da kültürleri de tanımalıyız” (Freire, 1970: 457). Bu yüzden Freire, “o halde, ezilenlerin büyük insani ve tarihi görevinin, kendilerini ve aynı zamanda da ezenlerini özgürleştirmek” (Freire, 1995b: 24) olduğunu söyler. “Freire'nin ilk önermesi, özgürleştirici pedagojinin 'ezilenler için değil, ezilenlerle birlikte oluşturulması' gerektiği idi ve 'onların kurtuluşu için verilen mücadelede bu pedagojinin yapılacağı ve yeniden yapılacağı' gerçeğini memnuniyetle karşılıyordu” (Beckett, 2013: 56). Zira bu çift taraflı bir özgürleşmedir ve bazıları “ezen” dahi olsa gerçek özgürlüğü yaşayabilme hakkına sahiptir.

Freire “ezilme” durumundan çıkar sağlayanlar olarak ezenlerin “bir imtiyaz olarak *daha fazlasına sahip olma* tekellerinin, ötekileri ve kendilerini insandışlaştırdığını” anlamadıklarını; “sahiplenen bir sınıf olarak bencilce *sahip olma* peşinde oluşlarıyla, kendi mülkleri içinde boğulduklarını ve artık *var* olmadıklarını, sadece *sahip* olduklarını” göremediklerini belirtir (Freire, 1995b: 38-40). Ezenler, eğitim de dâhil olmak üzere her “şey”e kazanç sağlayıcı metalar gözüyle bakmaktadırlar. Sahip olduklarından daha fazlasını kazanmak için de eğitimi bir boyun eğdirme yöntemi olarak kullanırlar. Böylece ezilenler, tıpkı bir kölenin tek hayalinin “köle sahibi olmak” anlatıldığı ironide olduğu gibi, ezenlere benzeme gayreti ve mücadelesi içerisine girerler. Ezen ile ezilen arasındaki ilişkiler, “resmi olarak kişisel olsa bile, daha geniş bir sosyal bağlamı yansıtır. Bu tür ilişkiler şu anlama gelir

hükmedenin kültürel mitlerinin hükmedilen tarafından içselleştirilmesi” (Freire, 1970: 458). Ve bu sebeple ezenler ve onlara benzeme çabasındaki ezilenler, ne kendilerini ne de başkalarını özgürleştirme kapasitesine sahiptirler. Zira ezenlerin gölgesi, daima ezilenlerin üzerindedir. Çözüm adına “ortak paydada buluşmak ve onu sağlayacak bir uygarlık inşa etmek gerekir. Bunun için de Freire, ezen-ezilen diyalektiğine vurgu yaparak bu temelde toplumsal ve kültürel ilişkileri kendine özgü kodlarıyla ele alır... Freire'nin diyalog, praksis, ezen-ezilen diyalektiği, bankacı eğitim modeli, sorun tanımlayıcı anlayış, sessizlik kültürü, okuryazarlık ve özgürleşme gibi konularda ileri sürdüğü düşünceler eleştirel pedagojinin referans problemleri olmuştur. Bu nedenle Freire eleştirel pedagojinin önemli bir temsilcisi olarak kabul edilir” (Yıldırım, 2011: 7-8).

İşte bir yöntem olarak ezilenlerin pedagojisi, öncelikle, ezilenin içerisinde yaşattığı bu “ezen olma” isteğini öldürmelidir. Ezen kesime bakarak özgürleşmek mümkün değildir. Zira ezilenin tahakkümü de bir süre sonra ezene benzeyebileceği için, bu pedagoji yöntemi ayrıca, ezilenlerin kurabilecekleri olası hegemonyaya da engel olacaktır. Freire bu riske karşı şunları yazar: “O halde, ezilenlerin büyük insani ve tarihi görevi şudur: Kendilerini ve aynı zamanda da ezenlerini özgürleştirmek. İktidarlarını kullanarak ezen, sömüren ve gasp eden ezenler, bu iktidardan ne ezilenleri ne de kendilerini özgürleştirme gücünü alamazlar. Sadece ezilenlerin zayıflığından doğan erk, hem ezilenleri hem de ezenleri özgürleştirecek kadar kuvvetli olacaktır” (Freire, 1995b: 24-25). Dolayısıyla adaletsiz bir sosyal düzen, ölüm, çaresizlik ve sefaletle beslendiği için, ezen-ezilen çelişkisinin çözümü, ezenin ilkelerinden kurtulmakla ve ezilen sınıfın ortadan kalkmasıyla mümkün olabilecektir.

Freire bu durumu açıklamak ve aynı verili koşullara çareler önermek için *Conscientizaçao* (/bilinçlenme) kavramını kullanır. Öyle ki, “*Conscientizaçao*, her tür doğrulamaya özgü idrak tutumunu derinleştirmekle eşanlamlıdır” ve “Gerçekliğe *müdahale* - gerçek anlamda tarihi olarak kendinin farkına varma- böylelikle doğrulmanın bir sonraki adımı olur ve durumun *conscientizaçao*’sundan ortaya çıkar” (Freire, 1995b: 88). Bu kavramın ifadesini bulduğu durum esasen, insanları kendilerini ezen durumlar ve koşullar karşısında harekete geçme gücü ve kapasitelerine göndermede bulunur. Freire “*conscientizaçao*, bir durumun sadece öznel algılanması düzeyinde durmaz, fakat eylem yoluyla insanları insanlaşmalarının önündeki engellerle mücadeleye hazırlar” derken (Freire, 1995b: 97); kökeni pedagojik olsa da politik aktiviteyi öneren *conscientizaçao* kavramı, “yeni toplumun yaratıcı praksişi içinde derinleştirirken, insanlar eski toplumun mitsel kalıntılarının niçin yeni toplumda da varlığını sürdürdüğünü kavramaya başlayacaklardır. Ve o zaman, yeni bir toplumun olgunlaşmasını engelleyen ve her devrim için ciddi bir sorun olan bu

hayaletlerden kendilerini daha çabuk” özgürleştirebilecekleri iddiasındadır (Freire, 1995b: 136). Bu yönleriyle *conscientizaçao*, insan bilincinin bir değişim süreci geçirerek ulaşabildiği, kavrama ve anlama, bir bilgi ve eylem aşamasıdır, bir praksistir. Bu aşamanın sonu da ezilenlerin kendilerini çevreleyen dünyayı keşfedip, kendilerinin özgür olacağı bir yaşama kapı aralamalarıyla neticelenir. Lâkin tüm bunların karşısında şiddetle kaçınılması gereken ve Freire’in “Bankacı Eğitim Anlayışı” şeklinde adlandırdığı, otoriter bir eğitim modeli de bütün bu değişim ihtimallerinin karşısında egemenlerin sınırlarını beklemektedir.

3. Bankacı Eğitim Anlayışı Üzerine

Paulo Freire ülkesindeki eğitim sisteminin sorunlarını tespit ederken, aynı zamanda bu sorunları ortaya çıkaran nedenler üzerine de düşünen bir bilim insanıdır. Zaten araştırmalarını da bu ilke doğrultusunda yapmıştır. Öyle ki Freire için “insani alanda gerçekleşen bir konusal araştırma mekanik bir edime indirgenemez. Bir arayış, idrak ve dolayısıyla da yaratım süreci olarak araştırma, araştırmacıların sorunların birbirlerine karşılıklı nüfuz etme biçimlerini, anlamlı konuların birbiriyle bağlantısı içinde keşfetmelerini gerektirir. Araştırma en büyük eğitici etkiyi, en eleştirel olduğu yerde yapacaktır” (Freire, 1995b: 86-87). Böylelikle Freire eğitimde öncelikle eleştirel yaklaşımı benimseyerek insanlar üzerinde tahakküm kuran ve tedrisatından geçirdiği kişileri mevcut eşitsiz sistemin amaçları doğrultusunda yetiştiren bir eğitim sistemini etrafıca betimler. Freire’nin “bankacı eğitim anlayışı (/modeli/yaklaşımı)” şeklinde adlandırdığı bu sistem, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin son derece katı kurallar çerçevesinde geçtiği; eğitimin aktörleri arasındaki diyalog süreçlerinin kısıtlı ve hiyerarşik olduğu; eğitimin temel amacının, üretim-tüketim dengesi içerisinde ve bilhassa üretim çarklarının “eğitilmiş/biçimlendirilmiş” insan gücü aracılığıyla sağlıklı biçimde dönmesini sağlanmaya yönelik bir hedefe odaklandığı; kişinin içerisinde yaşadığı toplumun bir takım gerçeklerini keşfetmesinden uzaklaştırıcı ve o gerçeklikleri gizlemeye yönelik bir içeriğe sahiptir. Alt sınıflarda bulunanların sorunlarını çözmekten uzak olduğu gibi, ezenler lehine olacak biçimde ezilenleri, mevcut toplumsal gerçekliklerine sabitleme görevini görür.

Freire’in tabiriyle bu eğitim anlayışı, aslında tıpkı bir bankada olduğu gibi, bir tasarruf yatırımıdır. Zira bu modelde “öğrenciler ‘yatırım nesneleri’, öğretmen ise ‘yatırımcı’dır. Öğretmen iletişim kurmak yerine tahviller çıkarır ve öğrencilerin sabırla aldığı, ezberlediği ve tekrarladığı yatırımlar yapar. Bu, öğrencilere tanınan hareket alanının, yatırılanı kabul ve tasnif edip yığmaktan ibaret olduğu ‘bankacı’ eğitim modelidir. Gerçi öğrenciler, bilgilerin koleksiyoncusu veya arşivcileri haline gelme, onları raflara dizme fırsatına sahiptirler. Fakat

son tahlilde bu (en iyi deyimle) yanlış yoldaki sistemde, yaratıcılık, dönüşüm ve bilgi yoksunluğu yüzünden "rafa kaldırılan" bizzat insanlardır. Çünkü kendileri araştırmadan, praksis olmaksızın, insanlar hakikaten insani olamazlar” (Freire, 1995b: 51). Bankacı eğitim anlayışında bilgi ise, buluş ve yeniden buluş yoluyla gerçekleşen umut dolu araştırmalar değil, nakde çevrilen paranın adıdır. Ne kadar çok bilgi varsa, ödül de (not/para) o kadar çok olur. Dolayısıyla, “bankacı eğitim modelinde bilgi, kendilerini bilen sayanların, yine onlar tarafından hiçbir şey bilmez sayılanlara verdiği bir armağandır. Başkalarını mutlak bilgisiz saymak -baskı/ezme ideolojisi için karakteristiktir bu- eğitim ile bilginin araştırma süreçleri olduğunun inkâr edilmesidir. Öğretmen kendisini öğrencilerine, onların zorunlu karşıtı olarak sunar; öğrencilerinin cehaletini mutlak sayarak kendi varlığını gerekçelendirir. Hegel diyalektiğindeki köle gibi yabancılaşmış olan öğrenciler, kendi cehaletlerini öğretmenin varlığının gerekçesi olarak kabul ederler; fakat kölenin tersine öğrenciler, öğretmeni eğittiklerini hiçbir zaman keşfedemezler” (Freire, 1995b: 51-52). Freire’ye göre bu yaklaşımda öğretmen (=yatırımcı), öğrencileriyle doğrudan iletişim kurmak yerine (tıpkı bir bankada olduğu gibi) “tahviller çıkarır” ve öğrencilerin büyük bir çabayla ve sayısız tekrarlarla ezberledikleri “yatırımları” toplar. Sonuç itibarıyla bu “tahviller” sınavlarda, paraya (yani nota) dönüşecektir. Nitekim “bu 'bankacılık' (ya da liberal) eğitimi, kendi sistemi bağlamında belirli bireysel değerleri yaptırıma tabi tutar: öğretmen, diğer şeylerin yanı sıra, kurallarla belirlenmiş yasal standartlara titizlikle uymalı, programına sadık kalmalı ve disiplini korumalıdır. Öğretmen, emekli maaşını garanti altına almak için öğrencilerden dakiklik, disiplin ve kurallara tabi olmanın yanı sıra sınıf seviyesine giriş ve çıkış için gerekli şartları yerine getirmelerini de talep eder” (Gadotti & Torres, 2009: 1259).

Freire’de “bankacı eğitim anlayışı” şeklinde ifadesini bulan bu model, öğrencilerin yaratıcılığını ortadan kaldırır ve onları evcilleştirir. Sorgulamadan kabul edilip ezberlenen ve sadece “dersten geçmeye/okulu bitirmeye” odaklı bu modelin tek kabul gören niteliği, dersten alınacak iyi bir nottur. Freire bankacı eğitim anlayışının çelişkilerini ise şöyle sıralar:

- a) Öğretmen öğretir ve öğrenciler ders alır.
- b) Öğretmen her şeyi bilir, öğrenciler hiçbir şey bilmez.
- c) Öğretmen düşünür, öğrenciler hakkında düşünülür.
- d) Öğretmen konuşur, öğrenciler uslu uslu dinler.
- e) Öğretmen disipline eder, öğrenciler disipline sokulurlar.
- f) Öğretmen seçer ve seçimini uygular, öğrenciler buna uyarlar.
- g) Öğretmen yapar, öğrenciler öğretmenin eylemi yoluyla yapma yanılsamasındadırlar.
- h) Öğretmen müfredatı seçer ve (kendilerine danışılmayan) öğrenciler buna uyarlar.

- i) Öğretmen bilginin otoritesini, kendi mesleki otoritesiyle karıştırır ve bu otoriteyi öğrencilerinin özgürlüğünün karşıtı olarak öne sürer.
- j) Öğretmen öğrenme sürecinin öznesidir, öğrenciler ise sadece nesnedirler (Freire, 1995b: 52).

Buna göre, Öğrenciler kendilerine yüklenen yığma malzemeyi istiflemekle ne kadar meşgul olurlarsa dünyaya bu dünyanın dönüştürücüleri olarak müdahale etmeleri halinde oluşacak olan eleştirel bilinçleri o kadar güdük kalacaktır. Kendilerine dayatılan edilgen rolü ne kadar kapsamlı bir şekilde kabul ederlerse, dünyayı nasılsa öyle benimsemeye, kendilerinde yığma malzeme halinde biriktirilen kısmi bir gerçeklik görüşünü kabule o kadar yatkın olurlar” (Freire, 1995b: 52-53). Böylelikle “mekanik, statik bir bilinç oluşturan bankacı model, öğrencileri alıcı nesnelere dönüştürür. Öğrenciler kendilerine empoze edilen pasif öğrenen rolünü tamamen benimsedikçe, dünya ve gerçekliğin sadece kendilerine gösterilen küçük bir kısmını algılayabilirler. Bu anlayışla hareket eden bir eğitim, yaratıcılığı ortadan kaldırır ve insanı seyirci olarak düşünür. İnsan bilinçli bir varlık değil, daha ziyade bir bilincin sahibidir. Dış dünyanın gerçekliğinin yığma bilgilerini edilgen bir biçimde almaya müsait boş bir zihindir” (Giroux’dan aktaran Yılmaz, 2016: 305). İnsan bu eğitim modelinde rafa kalkmıştır. Kendini gerçekleştiremediği gibi, yaşadığı dünyayı dönüştürecek bir bilinç ile öngöründen de yoksundur.

Oysaki Freire’ye göre insan olmak, etken, aktif bir özne olmak, insanlık ve ona dair kavramları, eğitimin de yapacağı katkılarla, anlamak demektir. Ancak bunları anlamış ve kavrayabilmiş insan öznesi, çevresini dönüştürmeye başlayabilir. Çünkü toplumsal yaşamın biricik hedefi, dünyayı daha insanca yaşanacak bir yer hâline getirebilmektir, insanileştirmektir. Bu başlı başına bir eylemdir ve eğitim içerisindeki tüm aktörleri kapsar. Freire’nin eğitim kuramının, bütün aktörlerin katılımıyla bilginin birlikte araştırıldığı bir sürece karşılık gelmesi de bunun sonucudur. Freire bu sürecin merkezine “diyalog” kavramını yerleştirir. Diyalog, bilginin tekdüze biçimde aktarıldığı bir eğitim biçimine karşı, bilginin ortak araştırıldığı ve keşfedildiği bir durumun adı olacaktır.

4. Diyalog Temelli Eğitim Üzerine

Freire, bankacı eğitim anlayışının karşısına, onun çözümü olabilecek ve bu anlayışın yarattığı tahribatı ortadan kaldıracılabileceğini düşündüğü diyalog temelli eğitim yaklaşımını yerleştirir. Zaten bu yönüyle diyalog temelli eğitim yaklaşımı, esasen, problemleri çözmeye yönelik bir çabanın adıdır. Eleştiriye makbul görmeyen, sorgulanmaktan rahatsız olan bir

eğitim anlayışına karşı, öğrencileri eleştirme ve sorgulamaya teşvik etme amacını taşıyan bu yöntem, sadece okulda değil, okul dışındaki her yerde öğrencilere önlerine çıkan her türlü duruma eleştiriyle yaklaşmalarını ve sorgulamalarını gerektiğini öğretmeye çalışır. Bu sebeple diyalog temelli eğitim, sistemin pasif nesnesi olmaya, evcilleştirilmeye bir karşı çıkıştır. Zira özgürleştirici bir eğitim denildiğinde, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Freire için diyalog kavramı, bu ihtiyacın önemli bir aracıdır. “Freire, insanî bir olgu olarak gördüğü diyalogun özünü sözde bulur. Sözün ‘düşünme’ ve ‘eylemle’ bağlantısını kurarak sözü praksiye eşitler. Ona göre, praksis olmayan hiçbir gerçek söz yoktur. Bu yüzden gerçek söz söylemeyi, dünyayı dönüştürmek olarak görür. İnsanî varoluş suskunluk içinde kalıp sahte sözlerle beslenemez, ancak gerçek sözlerle, insanların dünyayı dönüştürmekte kullandığı sözlerle beslenmelidir” (Giroux'dan akt. Yılmaz, 2016: 309). Bu bakımdan diyalog, özgürleşme mücadelesinin her aşamasında varoluşsal bir gereklilik ve insanlar arası yaşanacak bir yüzleşmenin aracıdır. Her insan bu mücadele aşamasında ötekiyle yüzleşecek ve böylece dünyaya eleştirel bakma yeteneğini kazanacaktır. Dolayısıyla, “iki kültürel eylem biçimi birbirine karşıttır. Özgürlük için kültürel eylem diyalogla karakterize edilirken ve öncelikli amacı insanları bilinçlendirmek iken, tahakküm için kültürel eylem diyaloga karşıdır ve insanları evcilleştirmeye hizmet eder. Birincisi sorunsallaştırır, ikincisi sloganlaştırır” (Freire, 1970: 472).

Freire'nin diyalog kavramına yüklediği bu önem, eğitim içerisindeki (özellikle öğretme ile öğrenciler arasında olan) bir takım egemenlik hâlleriyle de ilgilidir. Zira “diyaloga dayalı bir eğitimde, öğretmen ve öğrenci hem öğrenen hem de öğreten konumundadır. Diyalog aracılığıyla, öğrencilerin öğretmeni ve öğretmenin öğrencileri şeklindeki ifadeler ortadan kalkar ve bunun yerine, öğrenci-öğretmen, öğretmen-öğrenci şeklinde yeni terimler ortaya çıkar. Yani öğretmen artık sadece öğreten değil, öğrencilerle diyalog içinde kendisine de öğretilen biridir. Öğrenciler ise kendilerine öğretilirken kendileri de öğreten kişilerdir. Böylece hem öğretmen hem de öğrenci eğitim sürecinin sorumluları haline gelirler” (Yılmaz, 2016: 310). Aynı şekilde öğretmen ve öğrenci için ders, bilgiyi aramaya girdikleri bir epistemolojik süreçtir; bu süreçte öğretmen olmak kolay değildir, çünkü “çok fazla çalışmak gerektirir” ve burada “kolay olan ise betimleyici olmaktır” (Freire & Donaldo, 1995a: 383). Bu ise esasen otoriter ve hiyerarşik bankacı eğitime karşı, özgürleştirici ve birlikte kurucu diyalog yaklaşımı zorunlu bir seçenektir. Dolayısıyla burada, diyalogun gerçekleşmesi için “söz söyleme” edimi ön plâna çıkar. Bu yüzden, “o halde, insanların kendi sözlerini söylemesiyle ve dünyayı adlandırmasıyla dünya dönüşüme uğruyorsa, diyalog, insanların

insan olarak taşıdıkları anlamın hakkını verme tarzı olarak kendini dayatır. Bir bakımdan diyalog varoluşsal bir gerekliliktir. Ve diyalog, içinde diyalogcuların ortak düşünce ve eylemlerini, dönüştürülecek ve insanlaştırılacak olan bir dünyaya yönelttiği yüzleşme olduğu için ne bir kişinin fikirlerini ötekine ‘yığma’ edimine indirgenebilir ne de tartışmacılar tarafından "tüketilen" basit bir fikirler değiş tokuşu olabilir. Ayrıca dünyayı adlandırmaya ya da doğruyu aramaya değil; kendi doğrularının diğerine dayatılmasına adanmış insanlar arasındaki düşmanca bir polemik, tartışma da değildir. Diyalog dünyayı adlandıran insanlar arasında bir yüzleşme olduğu için, bazı insanların ötekiler adına bu yüzleşmeyi gerçekleştirdiği bir konum olamaz. Diyalog bir yaratma edimidir; bir insanın başka bir insan üzerindeki egemenliğinin kullanışlı bir aracı olarak hizmet edemez. Diyalogda içkin olan egemenlik, diyalogcuların dünya üzerindeki egemenliğidir; insanların özgürleşmesi için dünyanın fethedilmesidir” (Freire, 1995b: 68). Sonuç itibarıyla, diyalogun tam anlamıyla gerçekleşmesi için bir şart mevcuttur. Sözün, insan eylemleriyle aynı oranda ve düzlemde seyretmesi, aktif insan öznesiyle sözün ve eylemin birbirlerini karşılıklı beslemeleri gerekmektedir.

Yine de Freire diyalogun ve bütün bu özgürleşme durumunun gerçekleşmesini, derin bir dünya ve insan sevgisi şartına bağlar. Zira sevgi, diyalogun temeli ve kendisidir. Hatta Freire tespitini biraz daha ileriye taşıyarak, diyalogun yanında umudun da olması gerektiği yargısına ulaşır. “Çünkü umut olmaksızın diyalog var olamaz. Umut insanların yetkin olmayışlarından, sürekli arayış –sadece öteki insanlarla ve düşünce birliği içinde gerçekleştirebilecekleri bir arayış- içinde hareket etmelerinden doğar” (Yıldırım, 2009). Aksine umutsuzluk ise “suskunlaşmanın, dünyayı yadsımanın ve dünyadan kaçışın bir biçimidir. Adaletsiz bir düzenden doğan insandışılaşma umutsuzluk değil umut nedenidir, çünkü adaletsizliğin tanımayı reddettiği insanlığı (insanlık yetisini-ç.n.) dursuz duraksız aramaya yöneltir. Çünkü umut, kollarını kavuşturup beklemek değildir. Mücadele ettiğim sürece, umut beni hareketlendirir ve umutla dolu mücadele ettiğim yerde de bekleyebilirim. İnsanlar daha tam insan olma amacıyla karşı karşıya geldikleri için, diyalog bir umutsuzluk ortamında gerçekleştirilemez. Diyalogcular çabalarından hiçbir şey ummuyorlarsa, onların yüzleşmesi boş ve kısır, bürokratik ve sıkıcı olacaktır” (Freire, 1995b: 71).

Bu yüzden Freire, kaygılar, kuşku, umutlar veya umutsuzlukla dolu bu görüşlerin, eğitim programları üzerinde inşa edilebileceği önemli konular içerdiğini belirtirken, ideal bir insan modeli yaratma arzusunun çoğu kez gerçek, somut ve varoluşsal durumları gözden kaçırdığını söyler. Dahası geleneksel eğitim anlayışı, insanın bu somut ve varoluşsal durumlarına karşı çözümler önerebilmekten de çok uzaktır. Bununla birlikte eğitimde

geleneksel, ezber bilgiler yığın bankacı, otoriter, hegemonya kurmaya meyilli ve diyalog (/iletişim) sorunlarıyla dolu birçok problem tespit edilebilir. Böylesi problemleri tespit etmek ve tanımlamak, bilinçlenmenin, aktif insan öznesi haline gelmenin de belirtisidir.

5. Problem Tanımlayıcı Eğitim Üzerine

Eğitimin önemli bir aşaması da olası ya da mevcut problemleri tanımlayabilmek, onlara dair çözüm önerileri sunabilmektir. Paulo Freire problem tanımlayıcı öğretimi, kendi düşüncesi içerisinde şekillendirdiği diğer eğitim anlayışlarıyla birlikte tamamlayıcı bir pedagojik yaklaşım olarak görür. Zira bu yaklaşım, tıpkı diğerleri gibi, öğrenci-öğretmen çelişkisindeki (örneğin bankacı eğitimdeki dikey ilişkiler) geleneksel problemler başta olmak üzere özgürleştirici bir eğitim için gereklidir. Üstelik bunu sadece, problem tanımlayıcı öğretim eğitim başarabilir ve buradaki kilit kavram yine diyalogdur. Zira “diyalog aracılığıyla, öğrencilerin öğretmeni ve öğretmenin öğrencileri ortadan kalkar ve yeni bir terim doğar: Öğrenci-öğretmen ve öğretmen-öğrenciler. Öğretmen artık sadece öğreten değil, öğrencilerle diyalogu içinde kendisine de öğretilen biridir; öğrenciler ise kendilerine öğretilirken kendileri de öğreten kişilerdir. Böylece öğretmen ve öğrenciler, içinde herkesin büyüdüğü bir sürecin sorumluları haline gelirler. Bu süreçte ‘otorite’ye dayalı gerekçeler artık geçerli değildir; artık etki edebilmesi için otorite, özgürlüğün *safında* olmalıdır, *karşısında* değil. Burada hiç kimse başkasına ders vermez, hiç kimse de kendi öğrenmiş değildir. Bunun yerine insanlar, dünya aracılığıyla bankacı eğitimde öğretmenin ‘sahip’ olduğu idrak nesneleri aracılığıyla birbirlerine öğretirler” (Freire, 1995b: 59). Bu tarz bir eğitim, “bilgiyi ve kültürü sürdürmek” adına yapılsa da, bir diyalog üzerinden sürdürülmezse, öğrencilerin kavrayış yeteneklerine yönelik bir tesiri yoktur.

Çünkü “insana inanç, diyalogun bir *a priori* (ön-ç.n.) şartıdır; ‘diyalogcu insan’ daha yüz yüze gelmeden önce bile öteki insanlara inanır. Buna rağmen inancı naif değildir. ‘Diyalogcu insan’ eleştireldir ve insanın içinde yaratma ve dönüştürme gücü olmasına rağmen, somut bir yabancılaşma durumunda insanların bu gücü kullanamaz şekilde örselenebileceğini bilir. Bununla birlikte bu olasılık, onun insana inancını yıkmaz, tersine onun için bu, karşılık verilmesi gereken bir meydan okumadır. Yaratma ve dönüştürme gücünün, somut durumlarda bertaraf edilse bile, yeniden canlanmaya eğilimli olduğundan emindir. Ve yeniden doğum -bahsedilecek değil, özgürleşme mücadelesi içinde ve bu mücadele yoluyla- köle emeğin yerini hayata şevk veren özgürleştirilmiş emeğin almasıyla

meydana gelebilir. İnsana duyulan bu inanç olmaksızın diyalog kaçınılmaz olarak vesayetçi manipülasyona dönüşerek yozlaşan bir sahteliktir” (Freire, 1995b: 70). Diyalog eksenindeki böylesi bir yaratma ve dönüştürme gücüyle öğrenciler, kendilerine sunulanı sorgusuz sualsiz kabul etmeyip kendi bakış açılarını, hem de eleştirel bir çerçeve içerisinde, geliştirirler. Bu anlayış onlara ayrıca eleştirel bir bilinç kabiliyeti kazandırdığı için, öğrencilerin mevcut iktidar odaklarına ve bu kanallardan kendilerine ulaşabilecek gelenekselci hegemonik baskılara boyun eğip, itaat etmelerine de engel olur.

Bununla birlikte problem tanımlayıcı eğitim, yaşanan hayatı bir bilgi dağarcığı olarak görmemek üzerine kuruludur. Hayat ve onun içerisindeki deneyimlerimiz, incelenmeli ve yorumlanmalıdır. Asıl yapılması gereken şey de karşılaştığımız problemleri tartışabilmektir. Dolayısıyla “tartışabilme” eylemi, bu eğitim anlayışının merkezinde yer alır. Freire bu anlayışı açıklarken şöyle söyler: “Problem tanımlayıcı yöntem öğretmen-öğrencinin eylemini bölmez; bir yerde ‘idrak eden’, başka yerde ‘aktaran’ değildir. Onun yerine, ister bir eğitim projesini hazırlıyor olsun, ister öğrencilerle diyalog içinde olsun, hep ‘idrak etme’ halindedir. İdrak nesnelerini kendi özel mülkü olarak görmez, kendisinin ve öğrencilerin düşüncesinin nesneleri olarak görür. Bu şekilde problem- tanımlayıcı eğitimci, kendi düşüncesini öğrencilerinin düşüncesi içerisinde sürekli yeniden biçimlendirir. Öğrenciler –artık uysal dinleyiciler değildirler- artık öğretmenle diyalog içinde eleştirel araştırma ortaklarıdır. Öğretmen öğrencilere malzemeyi, üzerinde düşünmeleri için sunar ve öğrenciler kendi düşüncelerini ifade ederlerken o da önceki değerlendirmelerini yeniden gözden geçirir. Problem-tanımlayıcı eğitimcinin rolü, öğrencilerle birlikte, *doxa* düzeyindeki bilginin yerini *logos* düzeyindeki gerçek algının aldığı koşulları yaratmaktır. Bankacı eğitim yaratıcı gücü felce uğratar ve engellerken problem- tanımlayıcı eğitim gerçekliğin sürekli deşifresini başlatır. Bankacı eğitim bilincin *bastırılmasını* (submersion) sürdürmeye kalkışır, problem-tanımlayıcı eğitim bilincin su yüzüne *çıkması* ve gerçekliğe *eleştirel müdahalesi* için çaba gösterir” (Freire, 1995b: 60). Böylelikle insanlar (/öğrenciler), kendi yaşadıkları hayattaki farklı var olma tarzlarını eleştirel olarak kavrama gücüne sahip olurlar. Bu kavrama gücü, gözlem ve deneyimler üzerine derinlemesine düşünme için elzemdir. Dolayısıyla dünya artık sabitlenecek durağan bir gerçeklikler alanı değil, dönüşüm ve değişim içerisindeki bir aktivite yeri halini alır. Buna katkı olarak öğrencilerin eylemleri de dünyada, “kendilerinin nasıl kavrandığına” paralel biçimde gelişir. Üstelik buradaki eylemler düşünceleriyle çelişmez ve düşünme ile eylemde bulunma aynı seyre girer.

Netice itibarıyla problem tanımlayıcı eğitim, problemin farkına varma, eleştirel çözümleme ve eylem aşamalarından geçerek hem öğretmen hem de öğrencilerin “özne”

olmalarına katkıda bulunur. Her aşama birbiriyle bağlantılı olduğu gibi, biri, bir öncekinin bağrından doğar. Buna göre, ilk adımda problem tespit edilir ama onun içeriğine dair bir bilgi ve öngörü henüz ortada yoktur. Öğretmen ve öğrenciler hep birlikte, ortak düşünüp, çalışıp, çabalayıp, yine ortak konuşup tartışarak, önlerindeki problemlerin varlığının farkına varırlar. İkinci adım, yapılan gözlemlerin, fikirler ile onların sonucu olan deneyimler üzerine derinlemesine düşünmek etrafında şekillenir. Öğrenciler tespit ettikleri problemi diğerleri ile paylaşp, onların da bu konudaki görüşlerini alırlar. Bu probleme farklı açılardan bakmak şeklindeki bir faydaya ve ortak çözümler üretmeye yönelik bir çabaya sahiptir. Son adım ise, öğrenci(ler)nin birlikte tespit ettikleri problemi çözme amaçlarına yönelik gerçekçi ve somut bir eyleme geçmeleriyle neticelenir. Problemlere yönelik ortaklaşa yürütülen eylemler, özgürleşme uğruna dönüşmenin ne kadar önemli olduğunun da ispatıdır.

Sonuç:

Eleştirel bir eğitim anlayışı açısından düşünüldüğünde, öğrencilerin toplumsal gerçeklikler ile o gerçekliklerin etrafında kümelenen problemleri keşfetmeleri fazlasıyla önem kazanmaktadır. Paulo Freire'nin insanların toplumsal gerçeklikleriyle bilinç arasında bir ilişki kurmaya çalışan ve üstelik bunu eleştirel, aktivist bir anlayış aracılığıyla yapan alternatif eğitim yaklaşımı, bireylerin özgürleşme mücadelelerine sunulan önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir. Freire, geleneksel eğitim ve kültürel istila yöntemleriyle boyun eğdirerek; bireyleri örgütlülüğten uzaklaştırıp sorunları kişiselleştirerek; insanları parçalara ayırarak yönetip, kendi zorba varlığını sürdürmeye çalışan baskıcı güçlere karşı yeni ve dönüştürücü bir eğitim yaklaşımı geliştirmiştir. Zorla ve baskıyla uygulanan tüm eğitim anlayışları, ne ezen ne de “ezenlerden olmak isteyen” ezilenler için asla bir kurtuluş değildir. Özgürleştirici bir eğitim, insanlarda bilinçlenmenin gelişimini sağladığı gibi, onların toplumsal gerçekliklerin farkına varmalarına da neden olur. Aksine bilinç gelişiminin uzağında olmak demek, insanın kendisine mecbur bırakılan bir dünyada yaşamaya zorlanması anlamına gelir. Yaşadığı toplumun gerçekliklerinin uzağında olup, kendi bilincine sahip çıkamayanlar, egemen toplumsal güçlerin ürettiği baskıcı ve tahakküm oluşturunca bilince mahkûm olurlar. Kendilerine dayatılanı alırlar ve hiçbir zaman benliklerini ve dış dünyayı (başkalarını ve başka toplumsal koşulları) bilecek ve dönüştürecek aktif bir “özne” haline gelemeyizler.

Yine aynı yönüyle Freire'nin bu eğitim modeli, sosyal, siyasal ve ekonomik çelişkileri kavramak, insanların kendilerini ezen, sömüren ve üzerlerinde hegemonya oluşturan koşullara

karşı harekete (eylem fikri) geçmelerini öğrenme süreçlerinin de bir parçasıdır. Zira okuma-yazma da bu öğrenme durumunun başlatıcısıdır. Çünkü “okuma, yalnızca yazılı sözcüğü veya yazılı dili çözümleyerek tüketilmez, daha ziyade dünya bilgisini önceden tahmin eder ve ona doğru uzanır” (Freire, 1983: 5-6). Bu yüzden Freire, öğrenmeyi iradeye ve toplumsal eyleme, bireyin yaşam süreçlerine bağlayarak, Marx’ın yabancılaşmaya katkıda bulunduğunu öne sürdüğü düşünce ve eylem (teori ve pratik) ayrımını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Spring, 1997: 47-51). Dolayısıyla Freire’nin tasarladığı öğrenmede birey, kendi sorumluluklarını bilen, kendi kararlarını alabilme yetisine sahip, özgür ve eyleme hazır bir varlık olarak düşünülmüştür. Bu sebeple, eşitleyici bir eğitimle insanların özgürleşmesi, özgürlüğü keşfedemeyen ve önemini kavrayamamış diğer insanların da özgürlükle tanışmaları anlamına gelecektir. Bunun sonucunda ise, ezen-ezilen ayrımı ortadan kalkacak, insanlar aktif ve ortak biçimde yaşadıkları toplumu dönüştürüp değiştirme yönünde güçlü bir motivasyona kavuşacaklardır. Dahası burada eleştirel bir bakış açısı geliştirebilmek, toplumsal problemleri anlamak ve çözüm bulmak için eyleme geçmenin de anahtarıdır. Çünkü insan faaliyeti düşünce ve eyleme geçmekten oluşmaktadır ve bunlar eş zamanlı olarak gerçekleşmek mecburiyetine sahiptir.

Sonuç olarak bitirirken Paulo Freire’nin şu cümleleri, onun hem insanların eğitimi de hem politik görüşlerini anlamak için açıklayıcı olabilir: “Yetkinleşmemiş varlıklar arasında insan, gelişen tek türdür. Tarihi, otobiyografik, ‘kendi için varlık’ olarak dönüşümü (gelişmesi) kendi varoluşsal zamanı içinde gerçekleşir, asla bu zamanın dışında değil. İçinde, bağımlı oldukları bir ‘sahte kendi için varlık’ın yabancılaşmış ‘öteki için varlıkları’ haline geldikleri somut ezme koşullarına maruz kalan insanlar gerçek anlamda gelişmezler. Ezende bulunan karar erklerinden mahrum bırakıldıklarından ezenlerin kurallarını izlerler. Ezilen ancak, içinde tutsak olduğu çelişkinin üstesinden gelip ‘kendi için varlık’ haline geldiğinde gelişmeye başlar. Toplumu bir varlık olarak düşünürsek, sadece ‘kendi için varlık’ olan bir toplumun gelişebileceği açıktır. İkiye bölünmüş toplumlar, ‘tepki toplumları’, istilaya uğramış, metropol topluma bağımlı toplumlar gelişemezler, çünkü yabancılaşmışlardır. Siyasi, ekonomik ve kültürel karar alma erkleri kendilerinin dışında, istilacı toplumdadır. Son tahlilde, istilacı toplum istila edilen toplumun kaderini belirler: Bu kader, dönüşümden ibarettir, çünkü metropol toplumun onun dönüşümünden çıkarı vardır, gelişiminden değil” (Freire, 1997: 138). Nitekim pedagojinin merkezine “insanileşmeyi” yerleştiren, insan olmadan hiçbir şeyin doğru anlamıyla gerçekleşemeyeceğini söyleyen, üstelik daha demokratik ve özgür bir dünya için tüm hayatı boyunca savaştan Freire, zamanında insanları

pek çok konuda uyarmış çağının ilerisindeki insanlardan birisi olarak, bugün daha fazla ilgiyi ve takdiri hak ediyor.

KAYNAKÇA

- Ayhan, S. (2008), “Paulo Freire: Yaşamı, Eğitim Felsefesi ve Uygulaması Üzerine”, 14.06.2024 tarihinde Eleştiri Pedagoji: <http://elestiripedagoji.blogspot.com/2008/05/paulo-freire-yaam-eitim-felsefesi-ve.html>
- Beckett, S. B. (2013), “Paulo Freire and the Concept of Education”, *Educational Philosophy and Theory*, Vol. 45(1), 49–62.
- Berthoff, An E. (1998), Önsöz, *Okuryazarlık / Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*, (Çev: Serap Ayhan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Doğanay, A. (2001), “Yaratıcı Öğrenme”, (Edit. A. Şimşek), *Sınıfta Demokrasi*, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Freire, P. (1970), “Cultural Action and Conscientization”, *Harvard Educational Review*, 40(3), August, 452-477.
- Freire, P. (1981), “The People Speak Their Word: Learning to Read and Write in São Tomé and Príncipe”, *Harvard Educational Review*, 51(1), February, 27-31.
- Freire, P. (1983), “The Importance of The Act of Reading”, *Journal of Education*, Boston: Boston University Publication.
- Freire, P. (1990), “A Critical Understanding of Social Work”, *Journal of Progressive Human Services*, 1(1), 3-9.
- Freire, P. & Donaldo, P. M. (1995a), “A Dialouge: Culture, Language, and Race”, *Harvard Educational Review*, 65(33), Fall, 377-402.
- Freire, P. (1995b), *Ezilenlerin Pedagojisi*, (Çev: Dilek Hattatoğlu & Erol Özbek), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. & Macedo, D. (1998), *Okuryazarlık / Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*, (Çev: Serap Ayhan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Gadotti, M. & Torres, C. A. (2009), “Paulo Freire: Education for Development”, *Development and Change*, 40(6): 1255–1267.
- Giroux, H. A. (1979), “Paulo Freire’s Approach to Radical Educational Reform”, *Curriculum Inquiry*, Vol.9, No.3, 1979, pp.257-272, aktaran Yılmaz, Z. (2016), “Paulo Freire’nin felsefesinde Özgürleşmenin Aracı Olarak Eğitim”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Güz, 22, 299-313.
- Özen, U. (2007), “Paulo Freire”, 29.06.2024 tarihinde Alternatif Okul: <http://alternatifokul.blogspot.com/2007/07/paulo-freire-ummahan-pala-zen.html>
- Sağiroğlu, N. A. (2013), “Özgürleştirici Eğitim Arayışları: Köy Enstitüleri ve Eleştirel Pedagoji Okulu”, *Amme İdaresi Dergisi*, Mart, 46(1), 81-98.
- Shor, I. & Freire, P. (1987), “What is The ‘Dialogical Method’ of Teaching?”, *Journal of Education*, 169(3), 11-31.
- Spring, J. (1997), *Özgür Eğitim*, (Çev: Ayşen Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tezcan, M. (1993), *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Weiler, K. (1996), “Myths of Paulo Freire”, *Educational Theory*, 46(3), Summer, 353-371.
- Yıldırım, A. (2009), *Diyalog Temelli Eğitim Anlayışında Paulo Freire Örneği*, 30.06.2024 tarihinde Academia: http://www.academia.edu/1250691/Diyalog_Temelli_E%C4%9Fitim_Anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1nda_Paulo_Freire_%C3%96rne%C4%9Fi
- Yıldırım, A. (2011), *Eleştirel Pedagoji / Paulo Freire ve İvan Illich’in Eğitim Anlayışı Üzerine*, Ankara: Anı Yayıncılık.